նոցա չափ և առաւել քրդացած հայեր. այս վերջինների ծերերը տակաւին պահում են հայերի կրօնական ծէսերից շատերը, դոցա մէջ կայ անընդհատ քրիստոնէութիւն (կրնքաւոր և սան լինել միմեանց), նոքա միակերպ կոչւում են կականցի քօչարներ, և բոլորովին վրանաբնակ են: Աւրախալին այն է, որ նոքա ինքեանք յայտնել են «մենք էրմէնի ենք, ահա մեր եկեղեցին» ցոյց տալով իրանց շինութիւնները և եկեղեցիքը:

Վանցի երիտասարդը պատմեց նաև հետևեալը: Մի օր երբ Սամիհ փաշան շուկայի մէջ Թէվֆիկբաշեան եղբարց խանութում էր նստած սուրճ խմելիս, նորա առաջևից անցկացաւ շատախեցի մի երիտասարդ պինդ կերպով զինաւորված: Հրամայեց իր մօտ գալ, նախ նայեց հայացքով նկատում է երիտասարդին և նորա զէնքերին, ապա հարցնում է—դու ո՞վ ես և ի՞նչ մարդ.—էրմէնի եմ էֆէնդըմ, պատասխանում է երիտասարդը.—փաշան ձեռքը մեկնելով դէպի երիտասարդի ռէվոլվէրը ու զէնքերը ուշադրութեամբ, մի առ մի քննում է նրանց և յետոյ հարցնում, թէ ի՞նչ բանի համար է որ այսչափ ծանրութիւն կրում ես:—Դա մեր սովորական է, էֆէնդըմ, և մենք շրջապատված ենք շատ բարբարոս քրդերով, դոցանով (ձեռք մեկնելով դէպ զէնքերն) մենք պաշտպանվում ենք: Այս ժամանակ երիտասարդ հայի գլխին խըռնվում է ժողովրդական բազմութիւն, և Սամիհը հրամայում է նորան կրկին առնել իր զէնքերը և ասում է. «Աֆէրիմ, աֆէրիմ, որ ձեզ պահում էք»:

Նա լսելով շատախեցի հայ երիտասարդների վրա այլ ըստ այլոց լուրեր, խոստովանվում է, որ նոքա պատերազմող մարդիկ են: Մենք կարող ենք երևակայել թէ այդ ժամանակ Սամիհի սրտի տրամադրութիւնը ինչ էր և թէ նա մտաբերել և հեռատեսել է շատ բաներ:

Հայերի միաբանութիւնը նեստորականների հետ հաստատվում է: Միսիօնարները այժմ գործում են նոցա մէջ, կրթելու թէ բարոյապէս և թէ նիւթապէս ասորիների երեխայոց. նոքա բերել են մի մամուլ և բազմաթիւ գրեանք: Վանի մէջ մի ոսկերիչ երիտասարդ շինել է 24 բացանի մի հրացան. նա ուղարկվել է Կ. Պօլիս: Եղգայի պատրիարքարանից պաշտօնապէս հաղորդվել է Խրիմեան հայրիկին այլադաւան հայերի հետ վարվել իբրև ճշմարիտ հայերի հետ:

Գէորգ Շերենց

ՆԱՄԱԿ ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

1 նոյեմբերի

Մեր լրագրութեան սիրելի հարցերից մէկն այն է՝ ծանօթացնել Եւրոպային Թիւրքաց հայ ժողովրդի կեանքի, նրա պէտքերի եւ իրաւունքների հետ. այս միտքը իրագործելու համար մինչեւ անգամ առաջարկված է հիմնել մի օրգան ֆրանսիական լեզւով, որը պիտի լուսաւորեալ աշխարհին շուտ շուտ յիշեցնի Թիւրքաց հայերի ցաւ ու դարդը: Գեղեցիկ միտք, բայց դժուար իրագործելի մեր անտարբերութեան պատճառով: Սակայն իմ միտքս չէ խօսել այս առարկայի մասին, միայն թէ նա պատճառ է տալիս խօսելու ուրիշ հանգամանքների վրա, որոնք կարող էին ծառայել միասամբ մի եւ նոյն նպատակին. պարզեմ միտքս:

Եթէ չեմ սխալվում, Մոսկվայի համալսարանում կայ մօտ 30 հայ ուսանող. այս թիւը բաւական մեծ է, որ մի ազգի հետ կարողանան ծանօթանալ օտարները. սակայն այս հայ ուսանողութիւնը իրան այնքան հեռու եւ խորթ է պահում ընդհանուր ուսանողական շրջաններից, որ շատ քիչերը օտար ընկերներից գիտեն հայ ազգի գոյութեան մասին: Հայ ուսանողը բոլորովին անտարբեր է դէպի իր ընկերական գործերը, նրան չէ հետաքրքրում ո՛չ ուսանողական մտաւորական կեանքը եւ ո՛չ տնտեսականը. «Թո՛ղ ինչ ուզում են անեն, ինձ ինչ», ասում է բարեմիտ հայ ուսանողը, «Թող մեռնեն, կոտորվեն», աւելացնում է էլի աւելի խոհեմը եւ խելօքը (ես համոզված եմ, որ մերոնց շատ սիրելի են այս խօսքերը): Այսպէս, հայ ուսանողութիւնը (Մոսկվայի համալսարանի) չունի ո՛չ մի բարոյական կապ ընդհանուր ուսանողութեան հետ, նա զուրկ է ընկերական ոգուց: Հասկանալի է, որ հայ տարրը չէ կարող համակրելի լինել օտարներին, ունենալով այսպիսի բացասական յատկութիւններ, ընդհակառակն, մի քանի հայ ուսանողների հակաընկերական եւ մինչեւ անգամ անբարոյական վարմունքները համոզել են, որ իսկապէս հայ տարրը ատելի է: Ես փաստեր առաջ չեմ բերում, որովհետեւ հետաքրքրելի է ընդհանուր երեւոյթը, անհատների հետ գործ չունեմ ես: Սերունդ սերունդի ետեւից գալիս գնում են, ներկայ ուսանողութիւնը դառնում է հասարակութեան ապագայ առաջնորդող մասը, նա կազմում է ինտելիգենցիա, որը ուղղութիւն է տալիս ամբողջ ազգի հասարակական մտքին: Արդ ի՞նչ կարծիք կունենան օտարները մեզ հայերիս վերաբերութեամբ, երբ այդ օտարների ինտելիգենցիան արդէն ծանօթ է ուսանողական կեանքի մէջ հայ տարրի անհամակրելի յատկութիւնների հետ,—յայտնի բան է ամենավատ կարծիք: Այստեղ այլ եւս գրականական միջոցներով ոչինչ չէ կարելի անել, երբ կենդանի օրինակները ուսումնասիրված են: Դուրս է գալիս, հայ ուսանողը մի եւ նոյն տպաւորութիւնն է գործում շրջապատողների վրա, մի եւ նոյն հասկացողութիւնն է տալիս ամբողջ ազգութեան վրա օտարներին, ինչ որ եւ հայ վաճառականը. իսկ ինչ տպաւորութիւն է գործում եւ ի՛նչ հասկացողութիւն է տալիս օտարին վաճառականը. լաւ է յայտնի ամենիս, աւելի լաւ է լռենք:

Վերոյիշեալ հանգամանքները աւելի մեծ պակասութիւնների հետեւանք են, այն ինչպէս—հայ ուսանողութիւնը (Մոսկվայի համալսարանի) ապրելով ռուս հասարակութեան մէջ, համարեա բոլորովին չէ հետաքրքրվում ռուս հասարակութեան կեանքով. նա յամառութեամբ փակում է իր աչքերը, որ չը տեսնէ շրջապատող ժողովրդի ցաւ ու վիշտը: Նա բոլորովին անտեղեակ է, թէ ինչպիսի հասարակատնտեսական գաղափարներ ոգեւորում են ռուս երիտասարդութեանը:

Ժողովրդի տնտեսական անմխիթար դրութիւնը ստիպում է մտածել, խորհել, ստեղծել միջոցներ, որոնցմով կարելի լինէր ազատել ժողովրդին իր նեղ դրութիւնից, կազմվում են կուսակցութիւններ, շրջաններ, մինչեւ անգամ աղանդներ, որոնք քարոզում են զանազան հասարակատնտեսական գաղափարներ: Իսկ հայ ուսանողութիւնը անշարժ է, նրա համար ոչինչ հետաքրքրելի բան չը կայ: Եւ գիտէ՞ք ինչով են արդարացնում այս մեռած անտարբերութիւնը, շատ գեղեցիկ խօսքերով՝ ազգութիւն եւ ազգային գործեր, որոնցով այնքան են պարապում, որքան էլ առաջիններով:

Մի՞թէ ուսումնասիրելով օտար հասարակութեան կեանքը, կարելի է մոռանալ իր ազգային կեանքը. ի հարկէ ոչ: Ընդհակառակը, բազմակողմանի կրթութեան եւ հիմնաւոր զարգացման համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ուրիշ մարդկային հասարակութիւնների կեանքը: Մեր ամենաեռանդուն ազգային գործիչներն էին Նալբանդեանց, Աբովեանց, որոնք շատ լաւ ծանօթ էին այն հասարակութիւնների կեանքի հետ, որոնց մէջ նրանք զարգացել էին: Նալբանդեանցը իր ժամանակին շատ մօտ էր Ռուսաստանի առաջնաւոր շրջաններին: Ով լաւ ծանօթ է Ռուսաստանի զանազան հասարակատնտեսական գաղափարների հետ, նա անպատճառ համոզված է, որ նրա գործունէութեան ամենահարկաւոր եւ պարարտ հողն իր ժողովուրդն, իր երկիրն է:

Լրագրական յօդուածով հազիւ կարելի է մանրամասն խօսել այս առարկայի մասին, ընկերական շրջաններում ունեցած խօսակցութիւններով աւելի յարմար է պարզել այսպիսի հարցեր: Եւ թոյլ եմ տալիս ինձ յուսալ, որ հայ ուսանողութիւնը արժանի ուշադրութիւնը կը դարձնի իր վնասակար ուղղութեան վրա, նա կաշխատէ ազատվել այն եսական, ապրգավայել կզացմունքից, որը նա ստացել է իբրեւ ժառանգութիւն հին սերունդից:

Կ.

ՆԱՄԱԿ Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ

Հոկտեմբերի 6

Հազիւ հաւաքվել էին պատահական հիւրեր իմ սենյակը պատուելու համար, որ լսեցինք ձեր հրաւէրը Վասպուրականի կարօտեալներին օգնելու համար: Նախ քան սեղան նստելը, տան նահապետ զառամեալ հայրս, Տէր-Գաբրիէլ, մինչեւ սիրտը խորքը յուզված Թիւրքիայի մեր հայ եղբայրների վիճակից, լալագին ձայնով կարդաց ջերմ աղօթք, որին ձայնակից էին բոլոր շարժված հիւրերը: Իսկոյն եւ եթ ձգելով սեղանի վրա իրանց փոքրիկ լուման, ինձ պատուող բարեկամներս խնդրեցին հասցնել ձեզ չնչին տուրքը հետեւեալ անձանց անուններով: Վահագն Պատկանեան 20 ր: Կար. Պօպով 10 ր. Եղիսաբէթա Պատկանեան 5 ր., Գր. Նիկողոսեան 5 ր., Գ. Պատկանեան 2 ր. Ս. Սարգիսեան 3 ր., Պ. Շահանեան 2 ր., Սօֆիա Գէնջեան 2 ր. Օր. Ալմաս Գէնջեան 1 ր. Գ. Սահաթչեան 1 ր.: Ընդամենը առանց փօստի ծախքը—50 ր.:

Վահան Պատկանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մշակի» ներկայ համարից սկսած մեր լրագիրը տպվելու է կովկասեան փոխարքայի Գլխաւոր կառավարութեան տպարանում: Մի տպարանից միւս տպարան անցնելն էր պատճառը որ «Մշակի» երկու համարներ չը կարողացանք դուրս բերել

—

Հոկտեմբերի 16-ին, պ. Կորգանով տուեց մի կօնցէրտ Արծրունու Թատրօնում: Կօնցէրտին մասնակցում էին օրիորդ Դէկարս, ռուսաց օպէրայի երգչուհի եւ նոյն օպերայի երգիչ պ. Լօգին, նոյնպէս եւ պ. պ. Ալիխանով, Տրաֆի եւ Տօրնանի: Թատրօնը գրեթէ կատարելապէս լի էր: Մեծ համակրութեամբ ընդունվեցան մեր երիտասարդ երաժշտի հեղինակութիւնները, որոնց մի քանիները նա ինքն ածեց պիանօի վրա, իսկ մի քանիները երգեցին օրիորդ Դէկարս եւ պ. Լօգին: Կորգանովի այդ հեղինակութիւններից ամենամեծ տպաւորութիւն գործեցին հասարակութեան վրա «Գիշեր» եւ «Սերենադա» ռօմանսներ, որ երգեց պ. Լօգին: Կօնցէրտի երկրորդ բաժնի մէջ պ. պ. Կորգանով եւ Ալիխանով ածեցին Լիւբէրգի պիէսան երկու պիանօի վրա: Այդ կտորի կատարելը անդամանդիմա՛նելի էր:

—

Մեզ խնդրում են յայտնել հետեւեալը: «Նախանդամոյ կօնսիստօրիայի Մամբրէ վարդապետի տկարութեան պատճառաւ ընտրութիւնը Ներսիսեան հոգեւոր դպրոցի հոգաբարձուաց յետաձգվում է մինչեւ 16 նոյեմբերի:» Այդ տեսակ բան դեռ չէինք տեսած. մի ինչ որ Մամբրէ վարդապետի հիւանդութեան պատճառով ամբողջ Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձուների ընտրութիւնը յետաձգվում է մի ամսով: Ո՞վ է այդ Մամբրէ: Եթէ նա մինչեւ անգամ Թեմական առաջնորդ լինէր, նրա հիւանդութեան ժամանակ նրա օգնականը կարող էր ղեկավարել ընտրութիւնները: Բայց ինչպէս երեւում է, մի որ եւ է Մամբրէ անփոխարինելի է: Մինչեւ այժմ չենք կարող հասկանալ Աղաւիրեան եպիսկոպոսը ինչ դեր է խաղում Թիֆլիսում. արդեօք այդ եպիսկոպոսը ստորադրված է Մամբրէ վարդապետին: Ինչպէս երեւում է թեմիս կառավարութիւնը փոքր առ փոքր թիւրքաց փաշայութիւն է դառնում:

—

Յայտնի ռուս երաժիշտ, ջութակ ածող, Ա. Դ. Բրօդսկի արդէն հասել է ԹԻՖԼԻՍ եւ այսօր նա տալու է կօնցէրտ Արծրունու Թատրօնում օրիորդ Միասօեդովի հետ, որ պիանօի վրա է ածում.

—

Հոկտեմբերի 10-ին կովկասեան ուսումնարանական հոգաբարձու պ. Եանօվսկի այցելեց ԶԱՔԱԹԱԼԻ ռուսաց օրինորդական դպրոցը եւ յետոյ հայոց ծխական հոգեւոր ուսումնարանը: Պ. Եանօվսկու հետ, ինչպէս գրում է մեր Թղթակիցը, այցելեցին դպրոցը պ. Ստրէլեցկի, Թիֆլիսի նահանգի ժողովրդական դպրոցների դիրեկտոր, Զաքաթալի վիճակային մեծաւոր Սերաֆիմօվիչ եւ տեղական զաւառական ուսումնարանի տեսուչ Ալիշանսկի: Կէս ժամից աւելի մնալով հայոց ծխական դպրոցում, պ. Եանօվսկի զանազան հարցեր առաջարկելով աշակերտներին, շատ գոհ մնաց դպրոցից եւ իր շնորհակալութիւնը յայտնելով ուսումնարանի ուսուցիչ Արշակ Տէր-Սարգսեան Ագապեանցին, աւելացրեց որ իր այցելած բոլոր ծխական հայոց դպրոցներից Զաքաթալեան դպրոցը անհամեմատ բարձր է: Պ. Ստրէլեցկի նոյնպէս գովեց դպրոցի անցեալ տարվայ առաջադիմութիւնը նոյն ուսուցչի օրով: Նորին Գերազանցութիւնը, պ. Եանօվսկի աւելացրեց թէ «միայն հայ մանկավարժները աւելի մեծ օգուտ կարող են բերել իրանց ազգերին, քան թէ օտարները:» Թղթակիցը աւելացնում է՝ երանի թէ բոլոր հայ մանկավարժները պ. Ագապեանի արժանաւորութիւնն ունենային:

—

ԿԱՂԶՈՒԱՆԻՑ մեզ գրում են, որ այդտեղ հրդեհներ շատ յաճախ են պատահում գիւղացիների մէջ: Կարծում են որ անյայտ չարագործներն են կրակ դցում: Հոկտեմբերի 6-ին գիշերը կրակ էր ընկել Տէր-Կիրեղի խոտով լի մի տանը եւ հրդեհը անցել էր դրացիների տներին, մոխիր դարձնելով նրանց: Աւազակութիւններն էլ յաճախ են պատահում: Հոկտեմբերի 2-ին քիւրդերը սպանեցին մի հայ երիտասարդին, որ իր քաջութեամբ յայտնի էր եւ վաղուց է արդէն քրդերի վրա ահ ու սարսափ էր դցում: Նրան սպանելուց յետոյ, քրդերը կտրում են նրա գլուխը ու իրանց հետ տանում:

—

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԲԵԼԳՐԱԴ, 20 հոկտեմբերի: Նոր մինիստրութիւն կազմվեցաւ. մինիստրների խորհրդի նախագահ և արդարութեան մինիստր Պիրօչանաց, արտաքին գործերի և ֆինանսների Միատօվիչ, ներքին գործերի Գարօվինին, հասարակական աշխատանքների Գօգգօվիչ, զինուորական Լեշանին, դաւանութիւնների Նօվակօվիչ:

ԼՈՆԴՈՆ, 20 հոկտեմբերի: Վիեննայի լրագիրների հաղորդած լուրը Գլադստօնի հրաժարականի մասին սխալ է:

ՄԱԼՏԱ, 19 հոկտեմբերի: Այստեղ հասան մեծ քանակութեամբ ռազմամթերքներ: Անգլիական նաւատորմը Միջերկրական ծովի մէջ օգնութիւն ստացաւ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 հոկտեմբերի: Այսօր, հոկտեմբերի 17-ին Նեվան սառեց և կանգնեցաւ: Այսօր Օխտենսկայա վառօդի գործարանի մէջ ճայթիւն պատահեց, 13 մարդ ծանր վիրաւորված են:

ԲԵՐԼԻՆ, 17 հոկտեմբերի: Պրուսական պատգամաւորների ժողովը գերմանական պահպանողական կուսակցութեան անդամ Կէլլէրին նախագահ ընտրեց, իսկ ազատամիտ կուսակցութեան անդամ Բենինգսէնին առաջին և պահպանողական Հանգէլին երկրորդ փոխ-նախագահներ:

ԲԵԼԳՐԱԴ, 17 հոկտեմբերի: Իշխան Միլան Գարաշանինին յանձնեց նոր մինիստրութեան կազմելը:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 17 հոկտեմբերի: Այստեղ կենտրոնանում են 7000 չէրնօգօրցիներ, որոնք երևի կերթան Դուլցինիօի վրա:

ԹԵՀՐԱՆ, 17 հոկտեմբերի: 20000 քիւրդեր շէյխ Իբադուլլահի առաջնորդութեամբ վերցրին Ուրմիա և արշաւում են Թաւրիզի վրա: Սօուկ-Բուլախի մէջ նրանք կոտորեցին բոլոր ազգաբնակութիւնը: Թաւրիզը պաշտպանելու համար ուղարկված են 3000 վատ զինաւորված մարդիկ:

ԱԹԷՆՔ, 17 հոկտեմբերի: Կումունդուրոս յայտնեց պատգամաւորների ժողովին քաղաքական հետևեալ նախագիծը. Յունաստանը միայնակ կիրագործէ պետութիւնների վճիռը: Երկրի զինաւորելը մեծ չափերով է կատարվում: Գործող զօրքերի թիւը, բացի պահեստի զօրքերից, կը հասցնվի 80,000: Հռոմի, Սօֆիայի և Բուխարեստի յունական դեսպանները Աթէնք են կանչված:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 հոկտեմբերի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 25 կ., երկրորդ 92 ր. 87 կ., երրորդ 93 ր. 25 կ., չորրորդ 92 ր. 75 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 217 ր. 75., երկրորդ 212 ր. 75 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր. 75 կ., երկրորդ 90 ր. 75 կ., երրորդ 90 ր. 62 կ., ոսկի 8 ր. 16 կ.: Ռուսաց 1 ռուբլը Լօնդօնի վրա արժէ 24,15 պէնս, ռուսաց 100 ռուբլը Համբուրգի վրա 206 մարկ, Փարիզի վրա 255 ֆր. 50 սանտ: Սկզբին բօրսայի տրամադրութիւնը ամուր էր, յետոյ թոյլ:

ՓԱՐԻԶ, 18 հոկտեմբերի: Կապուչինների, ֆրանցիսկանցիների, դոմինիկանցիների և միւս հոգևոր միաբանութիւնների անդամների արտաքսելը սկսվեցաւ Ֆրանսիայում ամեն տեղ: Միաբանութիւնները ամեն տեղ չէզոք կերպով ընդդիմադրում են իշխանութեանը: Միաբանութիւնների արտաքսելը կը վերջանայ մինչև ազգային ժողովների գումարվելը:

ՀՌՈՄ, 17 հոկտեմբերի: Գարիբալդի վտանգաւոր կերպով հիւանդացաւ:

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ